

NOVAC GRADA HVARA KOVAN PO MLETAČKOJ REPUBLICI

Đuro Krasnov

Koncem XV i početkom XVI stoljeća u dalmatinskim gradovima pod mletačkom upravom uslijed nestašice sitnog novca u prometu ukazala se potreba za njegovim kovanjem. Da bi podmirili taj manjak u sitnom novcu pojedini gradovi su se obraćali državnoj upravi u Veneciji tražeći da im putem svoje kovnice osigura potrebnu količinu novca. Mletačka republika je izlazila u susret tako opravdanim traženjima sebi potčinjenih gradova, te je u svojoj kovnici kovala sitni bakreni novac – bagatin. Za iskovane bagatine gradovi su morali državnoj kovnici namiriti protuvrijednost u dukatima. Na prednjoj strani tih novaca je u pravilu lik zaštitnika grada i natpis koji sadrži ime zaštitnika grada i u većini slučajeva naziv grada. Zadnja strana tih novaca, kako po natpisu tako i po reljefu lika, nosi obilježje Mletačke republike.

Grad Hvar je 1420. godine došao pod mletačku upravu. Poslije Šibenika, Zadra, Splita i Trogira on je zadnji dalmatinski grad, koji je zamolio Mletačku republiku da za njega kuje novac, pošto nije imao vlastite kovnice. Po odluci Vijeća desetorice od 25. IX 1493. godine državna kovnica u Veneciji je dobila nalog da kuje za njega bakreni bagatin.

1147. godine ustanovljena je Hvarska biskupija. Patron biskupije i grada Hvara titular Stolne crkve je sv. Stjepan I, Papa mučenik (Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, Sarajevo 1939, str. 217). Njegov lik je izrađen na bagatinima grada Hvara.

Poznate su slijedeće varijante bagatina:

Aver: Sv. Stjepan, zaštitnik grada, u stojećem stavu sa mitrom na glavi i aureolom oko nje u obliku bisera. U desnici drži križ na dugačkom žezlu, u ljevici knjigu uz prsa. Po rubu kružnice novca natpis.

Rever: Krilati lav čiju glavu okružuje biserni niz. Oko lava krug. Po rubu kružnice novca natpis.

Kovničar: V — O, inicijali Vincenza Orio, koji je 1493. godine bio kovničar u državnoj kovnici u Veneciji.

Natpis, promjer, težina, vrsta metala, literatura, vlasnik:

1. Av. S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS
Rv. † SANCTVS · MARCVS · VENETII
17 mm, 1,64 gr, bakar. — Corpus Nummorum Italicorum, VI, Rim 1922, Tabla XXIX, br. 8, fotografija dosta slabo očuvanog primjerka.
2. Av. S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS
Rv. † · SANCTVS · MARCVS · VENETI ·
17,5 mm, 1,45 gr, mjed. — Ivan Rengjeo: Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien, Graz 1959, str. 63, br. 727. Vlasnik: 1960. g. prof. Ivan Rengjeo, Zagreb. Vidi prvi puta objavljenu fotografiju u prilogu.

3. Av. · S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS ·
Rv. † · SANCTVS · MARCVS · VENETI ·
1,57 gr. bakar — Nicolò Papadopoli: Le monete anonime di Venezia dal 1472 al 1605, Milano 1906, str. 90, br. 48.
4. Av. · S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS
Rv. Kao br. 3.
Nicolò Papadopoli: Le monete anonime di Venezia dal 1472 al 1605, Milano 1906, str. 91, br. 49. Tabl. XXVIII br. 9. (Crtež). VI.?

18 mm, 1,88 gr.

Vlasnik: 1960. g. Civici Musei veneziani d'arte e di storia. Vidi najnoviju fotografiju u prilogu.

5. Av. S · STEPHANVS PONT · LESINENSIS ·

Rv. Kao br. 3.
1,49 gr.

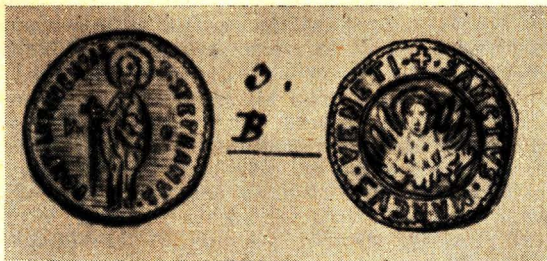
Nicolò Papadopoli: Le monete anonime di Venezia dal 1472 al 1605, Milano 1906, str. 91, br. 50.

Lazari: Le monete dei possedimenti veneziani. Tabl. IV br. 18. Vlasnik: Museo Correr — Trst, Muzej u Budimpešti.

6. Av. S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS

Rv. † · SANCTVS · MARCVS · VENETI ·
Sa V-O

Luka Ilić-Oriovčanin: Rukopis »Dalmatinski novci«, Zadar 1868, str. 217. Vidi poglavlje građovi (crtež) Tabl. I br. 3. Rukopis se nalazi u Historijskom arhivu u Zagrebu. Vidi fotografiju crteža u prilogu.

Rukopis kataloga numizm. zbirke Jerka Machieda iz Hvara iz cca 1860, vlastoručno pisanog, red. br. 69—73, Tabla XII. Registrirano tintom 5 kom., od toga izgleda da je u Splitski Arheol. muzej dospjelo 3 kom., jer je olovkom prekriven broj 5 i napisan 3 uz nečitljiv potpis (crteža nema).

Neki talijanski numizmatičari počevši od Lazzarija pripisuju inicijale V — O na averu Vincenzu Orio, koji je bio hvarski Conte Rettore 1549, smatrajući ih početnim slovima imena i prezimena tog predstavnika mletačke vlade.

Takva pretpostavka je neuvjerljiva iz slijedećih razloga:

a) Vijeće desetorice je 1493. godine odobrilo kovanje hvarskog bagatina, na molbu hvarske općine, koja je to tražila kada se ukazala potreba za sitnim novcem. Neprirodnim se čini, da se tada aktualna nestašica sitnog novca podmiruje nakon 56 godina tj. 1549. godine.

b) Splitski bagatini imaju na averu sigle kovničara: ZF-M, Zuan Francesco Miani, 1491; J-P, Jacobo Pizzamano, 1497-98; D-G, Domenico Gritti, 1517—1518.

Trogirski bagatini imaju na averu sigle kovničara: · N · M · , Nicolò Mocenigo, 1492. godine.

To su dakle početna slova imena i prezimena kovničara, koji su svoje sigle stavili na novac. Zašto po analogiji to ne bi mogao učiniti na hvarskom bagatinu Vincenzo Orio, koji je upravo 1493. godine bio kovničar u državnoj kovnici u Veneciji?

Ovo potonje mišljenje da je bagatin kovan 1493. godine je iznio Luigi Rizzoli u članku »Italianità di terre nostre sogette allo straniero comprovata dell monete« u »Rassegna Numismatica« (II—III, 1932, str. 63—64) te je ono znatno uvjerljivije od prvotnog.

Luka Ilić u svojem djelu »Dalmatinski novci« (Zadar 1868) u poglavlju o hvarskim novcima na str. 217 citira: »Appel navada jedan novac pod br. 3397 sa istim pismeni, kao Welzl pod br. 5494, a pod br. 5495 navodi jedan sa pismeni D — G«.

Kada bi to bilo tako, imali bismo potpuno novu vrstu hvarskog bagatina. Međutim Leopold Welzl u svojem djelu »Verzeichniss der Münz und Medaillen-Sammlung« (II, Beč 1844) u poglavlju o splitskim novcima na str. 291 pod br. 5493 piše: »Kupfermünze; mit dem stehend. Heilig., an den Seiten A — M; und dem venet. Löwen. App. IV. 3397. G.8.S.g.e.«. Pod red. br. 5494 piše: »Münze aus Messing, wie die vorige, mit ZF-M.8.G.e.«, a pod red. br. 5495 piše: »Aehnliche Münze, wie die vorige, mit D-G«.

Joseph Appel u svojem djelu »Münzen und Medaillen der Republiken, Städte, Ortschaften, Gymnasien etc.«. (Beč 1829, IV) pod br. 3397 citira splitski novac, a ne hvarski.

Prema tome ni Appel, ni Welzl ne govore ništa o hvarskim novcima.

Zagrebački Arheološki muzej posjeduje također jedan bagatin grada Hvara s inicijalima kovničara V – O, registriran pod inventar. brojem 22185. Međutim opis avera i revera nisam mogao učiniti, jer je Arheološki muzej zasada u nemogućnosti da ga, kao i jedan dio numizmatičke zbirke, dade na uvid.

Obilaskom 1959. i 1960. godine poznatijih obitelji u gradu Hvaru kao dra B. Božića, Boglića, Kasandrića, K. Marchi, te dra Machieda, od kojih nekoje još imaju starina, ustanovio sam da ni jedna od njih ne posjeduje opisani novac. Također ga nisam našao ni u numizmatičkim zbirkama Franjevačkog samostana u Hvaru, ni Dominikanskog samostana u Starom Gradu.

1960. godine posjetio sam susjedni otok Korčulu u nadi da ću možda ovdje nešto pronaći. Tako sam u Veloj Luci obišao neke obitelji, koje su prema prof. Petru Lisičaru (»Crna Korkira«, Skopje 1951) posjedovale nekoje starine, i to: Petra Vlašića, Žuvelu-Košće, Berkovića, prof. Farčića i don Ivana Oreba. Postoji šamo djelomično sačuvana numizmatička zbirka prof. Farčića, međutim nisam imao prilike da je pregledam. Ostali nisu posjedovali hvarski bagatin. U Blatu sam obišao obitelji Zarka Ostoića, Ivana Petkovića-Kovača, Stjepana Calogjere, Nedjeljke Kunjašić, ali i ovdje bez uspjeha. U samom gradu Korčuli pregledao sam izloženu numizmatičku zbirku u Opatijskoj riznici, ali također bez željenih nalaza.

Nedavno sam uputio pismo nekim poznatijim muzejima, u kojem ih molio da mi jave da li raspolažu sa hvarskim bagatinom. Arheološki muzej u Zadru, Zemaljski muzej u Sarajevu, Narodni muzej u Ljubljani, Muzej Slavonije u Osijeku, Muzej Franjevačkog samostana u Sinju i još nekoji drugi su mi odgovorili negativno. Jedino Arheološki muzej u Zagrebu i Civici musei veneziani su mi odgovorili da posjeduju traženi egzemplar. Sve naprijed izneseno ukazuje nam, da je taj novac, vrlo rijedak.

Prema katalogu-cjeniku Rodolfa Ratto (Milano 1934) cijena primjerka br. 1 je iznosila 150 tadašnjih talijanskih lira, (Tabla III, br. 825 kataloga). Na tabli je fotografija srednje očuvanog primjerka.

Prema naprijed iznijetom opisu novaca, kako su ih u svojim djelima opisali pojedini autori, slijedi, da je dosada poznato 7 raznih kovničkih emisija hvarskog bagatina, a to nije tako malo. Vjerojatno je, da će se vremenom naći još koji otkov, koji će se razlikovati od dosada objavljenih. Međutim, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da su opisi citiranih autora točni. Jedino dobra dokumentarna fotografija ili pomni pregled i detaljan opis original-

nog novca mogli bi u znatnoj mjeri zajamčiti da je opisani otkov zaista postojao. Teško je povjerovati da su svih 5 primjeraka opisanih po J. Machieđu jednaki.

Prilikom pisanja ovog članka meni su stajale na raspolaganju 4 dosta dobre fotografije i jedan originalan primjerak sačuvanog novca. Analizirajući ih ustanovio sam, da je kod svih tih primjeraka na averu slovo S okrenuto S i kod naziva sveca i kod naziva mjesta: · S · STEPHANVS · PONT · LESINENSIS. Kod Luke Ilića to nije slučaj. Pita se, da li je po srijedi nepažnja ili zaista nova varijanta?

U opisima avera i revera koji je dao N. Papadopoli ne nalazimo slovo A i A. Na fotografiji primjerka br. 4 na averu bi mogli naslutiti slovo A, ali u dosta problematičnom obliku Λ, da bi se mogli odlučiti za A ili A. Dok na reveru imamo slovo A.

Primjer br. 1 po autoru je opisan sa A, dok u katalogu R. Ratto nalazimo dobru fotografiju mjestimično dobro, a mjestimično izlisanog novca, te je na njoj jasno vidljivo na reveru A. Da li je to nova varijanta, teško je ustanoviti, jer je primjerak br. 1 čija je fotografija objavljena u Cor. Num. Ital. — VI dosta teško čitljiv.

Na temelju naprijed iznijetog, možemo zaključiti da slovo A nije uvijek jasno izrađeno na kalupu. Negirati ga u potpunosti nemožemo, jer postoje tipološki slični bogatini drugih dalmatinskih gradova iz približno istog vremenskog razdoblja sa jasno otkovanim slovom A. Pošto se radi o kovnici koja je kovala i jedne i druge novce, nema razloga da se isključi mogućnost javljanja slova A i na hvarskim bogatinima.

Sve ovo ukazuje, da je potreban priličan oprez prilikom determiniranja pojedinih egzemplara. Možda bi istraživanja hvarskih arhiva mogla bolje osvijetliti i ovu stranicu povijesti Hvara.